

UN PARTICIPANT DIN SĂTENI-DÎMBOVIȚA LA MAREA RĂSCOALĂ POPULARĂ DIN ANUL 1653. MIHNEA AL III-LEA ȘI ISTORIOGRAFIA

MIHAI GABRIEL POPESCU

În anul 1653, mai 17/27, Matei Basarab cîștigă lupta de la Finta¹ apărîndu-și scaunul domniei împotriva ambițiosului Vasile Lupu, care venea cu ajutor căzăcesc în Țara Românească pentru a o cucerii, pentru el și fiul său. Pașnicul domn muntean opune forțelor moldo-căzăcești o armată de țară, formată din roșii și dorobanți, dar și puternice detașamente de seimeni înarmați cu arme de foc. Aceștia erau mercenari sirbi, bulgari, albanezi, greci, angajați cu soldă în slujba domniei, cu puternice relații în satele din jurul Tîrgoviștei, Bucureștiului dar și în rîndurile oastei de țară.

După victoria de la Finta, primăvara, apar semne de nemulțumire în rîndurile armatei, în special ale detașamentelor de seimeni, provocate de neplata soldelor, accentuîndu-se în special în toamna anului 1653 și în primăvara anului 1654 — martie —, de intenția domnitorului de a-i transforma pe aceștia în țărani dependenți, la care se adaugă și exploatarea feudală excesivă.

Matei voevod este somat să părăsească scaunul domniei, „să se facă călugăr“² iar o parte din boierii țării ca Ghinea vistierul, Radu Vărzarul, Socol Cornățeanu sînt uciși de către răsculați, acuzați de a fii rău sfătuitoari ai domnitorului.

La 9 aprilie 1654, Matei Basarab moare locul luîndu-i-l Constantin Șerban, care aduce unele scutiri de dijmă și oierit oștenilor, fără ca de aceste scutiri să profite și seimenii.

Noul domn intenționează și el să desființeze oastea de mercenari și să-i transforme pe seimeni în țărani aserviți boierilor, căutînd pentru aceasta sprijinul oastei de țară.

La 17 februarie 1655 seimenii se răscoală, alături de ei fiind dorobanții, masele țărănești și sărăcimea orașelor din București, Tîrgoviște, cuprinzînd și un mare număr de sate din jur.

Acum sînt devastate conacurile boierești, mănăstirile și curțile marilor negustori, sînt prinși și uciși marii boieri Ghiorma Alexeanu, Gheorghe Carydis din Popești, Udrea Doicescu, Papa Brîncoveanu. Drăghici din Greci, Cirstea fiul lui Socol Cornățeanu și alții.

¹ *Istoria României în date*, Ed. Enciclopedică română, București, 1971, p. 139.

² Lidia Demeny, L. Demeny, N. Stoicescu, *Răscoala seimenilor sau răscoală populară ? 1655, Țara Românească*, Ed. științifică, 1968, p. 62.

Cu o deosebită vigoare au acționat răsculații în orașul Tîrgoviște unde după răscoală „paharnicul Florescu, fiul lui Socol Cornățeanu, fost mare clucer, își vindea o parte din via lui pentru a-și răscumpăra hrisoavele de la dorobanții și seimenii din Tîrgoviște, care în timpul răcoalei din acest oraș au omorît pe fratele său Cirstea și cu această ocazie au pus mîna și pe hrisoavele sale“³.

Tot acum este omorît Luiz slugerul iar documentele îi sînt luate de răsculați, fiul său fiind nevoit să-și reconstitue actele de proprietate, obligînd pe Mitrea, feciorul lui Radu Grecu să dea zapis lui (Matei) fiul lui Luiz, că tatăl său le-a vîndut 50 stînjeni de moșie în Runcu, în vremea cînd s-au tăiat boierii și au pierit și Luiz: „Cum să se știe că au vîndut tată-meu moșie în Runcu stînjăni 50 lui Luiz slugerul cari moșie ne-au fost și nouo cumpărătoare de la Ivănil ot Runcu drept bani gata ughi 7 poli, din zapisul tată-i meu ce au făcut la mîna lui Luiz slugerul, cînd s-au tăiat boiarii și au pierit și Luiz slugerul, i-au pierit și zapisul“⁴.

Vestea despre răscoalele din Țara Românească se întinde repede în Transilvania, Moldova, Turcia, Polonia, Austria, Veneția, Ucraina iar sprijinul solicitat de către Constantin Șerban nu întîrzie să vină din partea voevodului Transilvaniei Gh. Rakoczi, a lui Gheorghe Ștefan domnul Moldovei, a turcilor pașei de Silistra. Lupta hotărîtoare se dă „pe riul Teleajăn, lîngă Șoplea la 26 iunie 1655 în care răsculații sînt înfrînți“⁵ de către trupele lui Rakoczi. În tot timpul anului 1655 și următor au loc mișcări ale răsculaților, încercări de a-l îndepărta pe Constantin Șerban.

Pe lîngă caracterul popular, antifeudal, răscoala a avut și un puternic caracter antiotoman. Amintim că pașa de Silistra este pornit împotriva răsculaților că aceștia „au tăiat turci“⁶, „au paralizat de asemenea încasarea dărilor destinate Porții“⁷ și atacă acum direct pe turcii aflați în țară.

În detașamentele de dorobanți erau recrutați țărani din satele libere (ne referim la acele sate care nu depindeau de niciun fel de proprietar laic sau bisericesc), cum este cazul satului Săteni din comuna Aninoasa-Dîmbovița. Din acest sat, atestat documentar la 1572, au fost recrutați la Curtea domnească din Tîrgoviște o serie de dregători⁸ dar și ostași, așa cum este cazul dorobanțului ALEXE, posesorul unei vii, a unei livezi și a unei case, toate pe raza satului.

Alexe participă activ la evenimentele ce au avut loc între anii 1653—1655, luînd parte la acțiunile de la Tîrgoviște, cît și la luptele ce s-au dat între răsculați și armatele ce au reprimat răscoala.

După înăbușirea răscoalei, de frica represiunilor, Alexe fuge din țară, proprietatea din Săteni este confiscată de domnul țării, și dată marului vornic Gheorghe Băleanu care ajutase pe Constantin Șerban.

³ Arh., St. Buc., Ț. Rom., XCIX/15.

⁴ Gabriel N. Popescu, Mihai Gabriel Popescu, *RUNCU-Dimbovița*, Tîrgoviște, 1973, p. 95.

⁵ Lidia Demeny, L. Demeny, N. Stoicescu, op. cit., p. 134.

⁶ Ibid., p. 96.

⁷ *Istoria României*, vol. III, Ed. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 183.

⁸ Mihai Gabriel Popescu, *Săteni-Dimbovița în lumina documentelor*, în „Documenta Valachica“, Tîrgoviște, 1974, p. 169—176.

Din actul de danie dat la Tirgoviște la 27 februarie 1656 de către Constantin Șerban lui Gheorghe Băleanu aflăm :

a) motivele pentru care este confiscată via, casa, livada ce au aparținut lui Alexe dorobanțul,

„Pentru că această vie care scrie mai sus, și moșia fost-au ale lui Alexe dorobanțul și tot le-au ținut cu bună pace, iar cînd au fost acum în zilele domniei mele, sculatu-s-au și el cu multe fapte rele și hoțeschi împreună cu ș-alți ai lui potrevnici hoți asupra domniei mele și a toată țara de au tăiat boiarii țării și au jecmănit toată țara și au călcat și jurămîntul carele au avut ei cu domnia mea. Întru aceia domnul (...) arătîndu-le și aducîndu-le lor multă plată împotriva a multor răutăți carele le-au făcut ei, fugit-au și din țara domniei mele precum s-a căzut“⁹.

b) motivul ce-l determină pe domnitor să dea vornicului Băleanu ceea ce aparținuse lui Alexe,

„...domnia mea datu-le-am și-am miluit cu dinsele, cu via cu toată partea lui de moșie cît se va afla în Săteni, preacinstitul și credinciosul dregătorul domniei mele jupînul Gheorghe vornecul dobînditu-le-au cu dreaptă și credincioasă slujbă dă cătă domnia mea și dă cătră țară“¹⁰.

c) concluzia domnitorului privitoare la Alexe,

„iar Alexe dorobanțul, ca un hoț și vîrsător de sînge nevinovat, le-au pierdut cu rea viclenie“¹¹.

Iată, că documentele istorice dau la iveală noi aspecte ale participării locuitorilor dîmbovițeni la această mare răscoală populară. Înăbușirea ei nu a pus capăt luptei maselor împotriva exploatarii interne și externe, aceasta a continuat în perioada următoare avînd un accent mai pronunțat în lupta pentru eliberarea țării de sub jugul otoman.

*

În această luptă la loc de cinste se cuvine să-l așezăm pe Mihnea al III-lea (martie 1658—noiembrie 1659) care cu ajutorul turcilor ocupă tronul Țării Românești, în urma mazilirii lui Constantin Șerban.

Istoria Țării Românești (Letopisețul Cantacuzinesc) ni-l prezintă ca fiind de „neam grec, cămătariu, tatăl lui fiind Iane Surdul“¹² blestemîndu-l că se sprijinea pe răsculații de la 1655 „și strînse tot neamul dorobăntesc de-i așeza cine-și la steagul lui și la ceatași, și începură ei a-l lăuda zicînd că domn ca acesta n-au mai venit în Țara Românească, înțelept, vrednic, este ca un sfînt“¹³.

Mihnea al III-lea cum ia domnia reorganizează armata, sprijină multe sate să se răscumpere din rumânie și se pregătește să lupte împotriva turcilor, luînd modelul lui Mihai Viteazu¹⁴. Fiind demascat de către boieri, turcilor, în iulie 1658, știe să iasă din încurcătura datorită relațiilor sale, dar nu întîrzie să se răzune pe necredincioșii săi „confidenți“. Acum pică capetele marilor boieri Pîrvu Vlădescu, Preda Brîn-

⁹ Acad. R.S.R., CLVIII—26—original, filigran, pecete timbrată.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibid.

¹² *Istoria Țării Românești, 1290—1690*, Buc., vol. II, editor G. Ioanid, p. 111.

¹³ Ibid.

¹⁴ Const. C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Ist. Rom., din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Ed. Albatros, Buc., 1971, p. 406.

coveanu iar Constantin Cantacuzino scapă cu fuga. Aceștia cît și alții sint acuzați de hiclenie.

Organizează răscoala antiotomană (în acest scop se aliază cu Rakoczi al II-lea) dar înainte de a acționa împotriva turcilor omoară la Tîrgoviște în iulie 1659 o parte din boieri printre care Diicu Buicescu — fost comandant al oștilor lui Matei Basarab —, Cindescu Radu Mihalcea — mare clucer —, Radu Fărcășanu — fost mare stolnic —, Udriște Năsturel — mare spătar —, Danciu Piriianu¹⁵ și alții, care s-au opus planurilor sale antiotomane.

În această acțiune de reprimare a boierilor cît și în următoarele are sprijinul marelui spătar Dumitru Sîrbu — cumnatul său —, a marelui poselenic Iordache Trufanda Pîrscoveanu — prietenul său —, a lui Colțea Doicescu — dușman al Cantacuzinilor¹⁶ și al dorobanților care atunci cînd au fost măcelăriți boierii : „se bucura și-i călcau în picioare și-și băteau joc de trupurile lor“¹⁷.

Omorirea boierilor este condamnată de autorul Istoriei Țării Românești (Letopiseț) care menționează : „acestea făcea Mihnea nu că erau vinovați ci numai sfatul lui cel necurat care era plămădit în inima lui¹⁸. Mihnea, după ce îndepărtează prin forță pe cei care nu erau de acord cu lupta de eliberare, cu ideile lui, ucide pe creditorii otomani, atacă și cucerește Giurgiul, Brăila, pradă Orșova, Nicopole și Rusciuk ; cîștigă lupta de la Frătești împotriva turcilor dar atacat din două părți de turci și de tătari se retrage în Transilvania și moare în aprilie 6, 1660 la Satul Mare.

Desigur lupta antiotomană și lupta antifeudală a lui Mihnea al III-lea nu este privită favorabil de Letopiseț, fapt ce a influențat pe mulți istorici să interpreteze în mod diferit caracterul și acțiunea acestui brav erou.

Un curs de istorie de pe la 1870 îl califică „ca foarte hipocrit și crud, a ucis boierii și dete familiile și averile în prada oștirilor și mercenarilor săi“¹⁹, iar Nicolae Iorga de exemplu în anul 1910 îl numea „aventurier, de speță rea, grecizat, sau chiar turc“²⁰.

Încă din anul 1936 istoricul, filologul dimbovițean, de reputație internațională, Alexandru Ciorănescu²¹ printr-un studiu aprofundat, caută să-l prezinte pe Mihnea al III-lea în adevărata lui lumină. Studiind cauzele ce l-au determinat să se ridice împotriva boierilor (intern) și a turcilor (extern), a forțelor ce l-au ajutat în acțiunile întreprinse, Ciorănescu combate unele afirmații făcute atît de autorul Letopisețului Cantacuzinesc cît și de alți istorici care bazați pe letopiseț au înfierat acțiunile domnitorului, arătînd că :

¹⁵ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova sec. XIV—XVII*, Ed. enciclopedică română, Buc., 1971, p. 125—226.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Istoria Țării Românești, p. 116.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Un curs de istorie care cuprinde în partea întil cunoștințe de istorie universală, apoi de istoria românilor, pînă la 1848 inclusiv, curs editat la 1870 fără paginile de titlu sau subtitlu.

²⁰ Nicolae Iorga, *Istoria Românilor pentru clasa a IV-a și a VIII-a secundară*, Vălenii de Munte, 1910, p. 247.

²¹ Mihai Gabriel Popescu, *O familie de intelectuali dimbovițeni* ; Ciorănescu, în „Scripta Valachica“, Tîrgoviște, 1972, p. 356—358 și în Mic dicționar enciclopedic, E.E.R., 1972, p. 1151.

„Împrejurările au făcut ca personalitatea și faptele lui Mihail Radu (Mihnea al III-lea n.n.) să nu cîștige simpatia niciunuia dintre cronicarii de țară. Impus de turci în urma unui domn ales, el s-a dovedit un dușman al boierilor pe care i-a înstrăinat atît prin ușurările aduse deslegării de rumânie, cît și prin măcelărirea în două rînduri a celor care se împotriveau politiciii lui. Venit pe tron în mijlocul unor frămîntări din care țara a ieșit sărăcită și robită, el a plecat în pribegie după o domnie de mai puțin doi ani, lăsînd în urma sa același jaf și aceeași robie. Cu greutate a scăpat Muntenia de a deveni pașalic. Domnia aceasta a rămas fi-rește străină de sufletul aceluia ce au povestit-o și care boieri, sau scrii-tori boierești cu toții, erau prin aceasta chiar dușmani ai purtărilor sale. În ceea ce privește pe cronicarul muntean, el e omul de casă al acelor Cantacuzini al căror părinte era să fie ucis din porunca lui Mihnea, și de aceea e dator să ia atitudine potrivnică lui și să apere pe boieri, și pe patronul său în particular. Dar dacă se ia în considerare atitudinea unor domni următori, dacă se caută originile mai adînci ale politiciii de dubli-citate a unui Constantin Brîncoveanu, a unui Șerban Cantacuzino, dacă se alătură povestea „trădării“ (față de turci n.n.) a lui Dimitrie Cantemir, se va putea crede atunci că, pe lîngă o înviorare a idealului național și creștin, domnia lui Mihnea a însemnat în istoria neamului său, și o pildă care n-a rămas lipsită de urmași“²².

Se crede totuși că Mihnea al III-lea era într-adevăr fiul lui Radu Mihnea, domn în Țara Românească (1611—1626) și în Moldova (între anii 1616—1619 și 1623—1626) și primise o educație îngrijită : „Capu-chehaiele transilvănene, încă înainte de evnirea lui la domnie, nu-l numesc niciodată altfel decît fiul lui Radu Vodă. Ca manieră, relații, sea-mănă cu Petru Cercel“²³.

În sprijinul lui Ciorănescu vine și documentatul studiu al lui Ion Ionașcu care-l prezintă pe Mihnea al III-lea ca fiu natural al lui Radu Mihnea, constituind a XII-a generație a Basarabilor²⁴. Cu moartea lui Mihnea al III-lea în 1660 lîngă Satul Mare se stinge și familia Basara-bilor ce dăinuia „de pe la sfîrșitul sec. al XIII-lea cînd pare a se fi născut Basarab I pînă la 1660“²⁵.

Mihnea al III-lea avea o vastă cultură fiind „poet, caligraf, cunoș-tea limbile turcă, arabă, persana, greaca, latina, româna“²⁶.

O interpretare justă a epocii, a personalității și domniei lui Mihnea al III-lea a dat-o în zilele noastre Tratatul de istorie a României care apreciază că : „Acțiunea militară de sub conducerea lui Mihnea al III-lea trebuie considerată ca un moment aparte al luptei antiotomane, o în-cercare de ridicare în plină epocă a regimului nobiliar a forțelor popu-lare pentru eliberarea țării de sub jugul turcesc“²⁷.

²² Alexandru Ciorănescu, *Domnia lui Mihnea al III-lea (Mihai Radu, 1658—1659)*, București, 1936, 181 p. în 8°.

²³ *Ibid.*

²⁴ Ion Ionașcu, *Basarabii în tabelele genealogice*, în „Studii și articole de istorie“, XVII, 1972, București, p. 128—132.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 407.

²⁷ Acad. R.P.R., *Istoria României*, vol. III, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1964, p. 192. În această problemă vezi și : Șerban Rădulescu Zoner, *Diplomația europeană și lupta pentru neatîrnare*, în „Magazin Istoric“ nr. 7—8 (16—17), iulie-august, 1968, p. 82—87.